

PAULINA MISTAL

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Studia Doktoranckie, Wydział Humanistyczny

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1549-2023>

Zależność zaburzeń mowy i osiągnięć szkolnych uczniów klas III szkoły podstawowej

The Relationship Between Speech Disorders and a Child's Academic
Performance among the Third-Grade Students of Primary School

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono wyniki badań dotyczące porównania wyników w nauce osiągniętych w szkole przez uczniów, którzy mają zaburzenia mowy oraz wyników dzieci, które takich zaburzeń nie mają. Badania zostały przeprowadzone na podstawie „Logopedycznego Testu Przesiewowego Dla Dzieci w Wiekach Szkolnych” (Grabias, Kurkowski i Woźniak 2007). Wyniki badań porównano z ocenami końcoworocznymi oraz wynikami ankiet, w których nauczyciele ocenili osiągnięcia szkolne dzieci. Podjęty problem badawczy jest istotny nie tylko dla logopedów, ale również dla pedagogów i pracowników oświaty.

Słowa kluczowe: rozwój mowy, zaburzenia mowy, edukacja szkolna

SUMMARY

The article presents the results of study concerning the comparison between the academic results obtained at school by students suffering from speech disorders and those achieved by children without such impairments. The study was conducted based on “The Logopedic Screening Test for School-Age Children” ([*Logopedyczny Test Przesiewowy dla dzieci w wiekach szkolnych*], Grabias, Kurkowski and Woźniak, 2007). The results of the testing were compared with the end-of-year grades as well as with the results of the questionnaire in which the teachers assessed the children's academic performance. The question explored in the study is crucial not only for logopedists but also for teachers and education workers.

Key words: speech development, speech disorders, school education

WPROWADZENIE

Artykuł podejmuje problem wykorzystania logopedycznych przesiewowych badań opanowania mowy jako możliwości wczesnego określania grupy uczniów z ryzykiem trudności w uczeniu się. W nauce spotykamy liczne próby zdefiniowania pojęcia *mowa*, a ponadto zaobserwować można ewolucję niniejszego terminu na przestrzeni lat. Pojęcie to widnieje zarówno w pracach psychologicznych i pedagogicznych, jak i tych, które dotyczą nauk medycznych, gdzie mowa postrzegana jest z perspektywy biologicznej i obejmuje czynności takie jak: oddech, fonacja, czy artykulacja. Z uwagi na fakt, iż tematyka ta podejmowana jest w różnych dyscyplinach naukowych, to w literaturze nie odnotowuje się jej jednolitej definicji.

Aktywność słowna jest jedną z podstawowych form działalności człowieka. W głównej mierze to dzięki mowie odbywa się kształtowanie się psychiki człowieka, a jej zaburzenia są przyczyną poznawczych i społecznych konsekwencji. W literaturze przedstawiane są liczne poglądy potwierdzające fakt, iż istnieje ścisły związek myślenia z mową. Lew Wygotski (1989) wysnuł w tej kwestii kilka wniosków. Zdaniem badacza myślenie i mowa w ontogenetycznym rozwoju mają odrębne źródła i do pewnego momentu oba te procesy rozwijają się niezależnie od siebie, natomiast w pewnym momencie ich linie rozwojowe krzyżują się i wówczas „[...] myślenie staje się myśleniem opartym na słowie, a mowa staje się intelektualna” (Wygotski 1989). W swoich publikacjach kwestię tę porusza również Irena Styczek (1980), pisząc, że nie jest możliwe, aby mowa istniała bez myślenia, ponieważ myślenie jest podstawą, na której się ona wykształca.

Znaczący wkład naukowy w rozumienie pojęcia mowy ma Stanisław Grabias. Przedstawiona przez niego definicja znacznie odbiega od ujęć funkcjonujących w literaturze¹. W jego rozumieniu mowa jest to „[...] zespół czynności, jakie przy udziale języka wykonuje człowiek, poznając świat i przekazując jego interpretację innym uczestnikom życia społecznego” (Grabias 2012, 15). Autor przyjmuje pogląd, według którego mowa determinowana jest biologicznymi funkcjami ludzkiego organizmu, a przy tym zaznacza, że zaprezentowany przez niego termin *mowa*, jest analogiczny wobec terminu *zachowania językowe*, w obrębie których wyróżnia dwa zachowania językowe – cerebrację i komunikację.

¹ Prace psychologiczne i pedagogiczne prezentują następującą definicję: „Mowę należy [...] ujmować jako funkcję organizmu ludzkiego: układu nerwowego, narządów mowy, ruchu, słuchu” (Mystkowska 1970). W literaturze medycznej mowa ujmowana jest z perspektywy biologicznych uwarunkowań czynności oddechowych, fonacyjnych i artykulacyjnych (Pruszewicz 1992). Podobne stanowisko przyjmuje I. Styczek. Zdaniem autorki mowę cechuje swoisty biologizm i pojmuje ją jako zespół czynności, które polegają na przekształcaniu spostrzeżeń, wyobrażeń i procesów myślowych w odpowiednie symbole dźwiękowe, które kontrolowane są podwójnie poprzez impulsy proprioceptywne i słuchowe (Styczek 1970).

Pierwsze z nich realizowane jest w mowie wewnętrznej (inaczej „cerebracja”). Ich rezultatem jest tekst pomyślany, który pozbawiony jest postaci dźwiękowej. Z kolei drugie zachowanie realizowane jest w mowie zewnętrznej (inaczej – dyskurs, komunikacja językowa, interakcja językowa). Ich efektem jest tekst w postaci dźwiękowej, dzięki któremu możliwe jest porozumiewanie się w grupie społecznej. Zdaniem autora mowa jest nie tylko foniczną formą porozumiewania się, ale również pozbawionym postaci dźwiękowej procesem powstawania tekstu. W ramach prezentowanej powyżej definicji mowy mieszczą się trzy rodzaje zachowań: poznawcze, komunikacyjne i grupotwórcze. Każde z nich pełni odmienną funkcję. Czynności poznawcze człowieka – realizowane są wyłącznie za pomocą języka, a ich efektem jest zorganizowana pojęciowo wiedza, znajdująca się w umyśle i zarazem będąca reprezentacją rzeczywistości. Językowe czynności komunikacyjne – występują na ogół na tle spójnych z nimi zachowań gestowych i mimicznych, są to tzw. parajęzykowe kody mowy. Czynności socjalizacyjne i grupotwórcze – człowiek jest poddany procesowi socjalizacji na skutek komunikacji z innymi członkami grupy społecznej oraz poznawania rzeczywistości (Grabias 2012).

W świetle powyższych rozważań zasadna staje się teza zakładająca, że wykrycie ewentualnych zaburzeń rozwoju czy funkcjonowania może być pomocne w przewidywaniu wystąpienia trudności w uczeniu się u dzieci.

PROBLEMATYKA I MATERIAŁ BADAWCZY

Artykuł powstał na podstawie wyników przeprowadzonych badań wśród uczniów klasy III szkoły podstawowej, których celem było przeanalizowanie wpływu zaburzeń mowy na osiągnięcia szkolne uczniów, natomiast przedmiotem badań są wypowiedzi dzieci zebrane w trakcie badania *Logopedycznym Testem Przesiewowym dla Dzieci w Wiekach Szkolnych* (Grabias, Kurkowski, Woźniak 2007), oceny osiągnięte w szkole oraz wyniki ankiet oceniających sprawności dzieci.

W procedurze badań uwzględniono następujące kroki postępowania diagnostycznego:

1. Wywiad z wychowawcą, którego celem było zgromadzenie informacji o funkcjonowaniu uczniów w środowisku szkolnym, osiągnięciach szkolnych oraz sposobach radzenia sobie z nauką.
2. Wywiad z logopedą.
3. Wykonanie badania oraz obserwacja uczniów podczas przeprowadzanych badań.

4. Analiza dokumentacji, która pozwoliła na wzbogacenie ogólnego obrazu badanych osób, a także na ustalenie osiągnięć szkolnych uczniów. Dokumentacja, jaką zgromadzono w tym celu, obejmowała świadectwa z klasy II szkoły podstawowej.

ORGANIZACJA I PRZEBIEG BADAŃ

Badania przesiewowe przeprowadzono wśród jedenastu klas III w szkole podstawowej w Kielcach. Spośród wszystkich uczniów klas III wyłoniona została grupa 60 uczniów. Grupę badaną stanowiło 30 uczniów mających zaburzenia mowy², z jakimi spotykamy się stosunkowo często w okresie szkolnym. W celu porównania wyników uzyskanych badań grupę kontrolną stanowiło 30 dzieci bez jakichkolwiek zaburzeń. Zarówno wśród uczniów z grupy badanej, jak i uczniów z grupy kontrolnej znajdowało się 18 chłopców i 12 dziewczynek. Dodatkowo materiał badawczy wzbogacony został o wywiad na temat badanych uczniów, który przeprowadzono z wychowawcami i logopedą pracującym na terenie placówki na podstawie badania ankietowego. Co więcej, zgromadzono również potrzebną do badań dokumentację i oceny końcoworoczne uczniów.

WYNIKI BADAŃ LOGOPEDYCZNYM TESTEM PRZESIEWOWYM DLA DZIECI W WIEKU SZKOLNYM

W celu uzyskania informacji dotyczących prawidłowego opanowania mowy uczniów klas III szkoły podstawowej oraz wyselekcjonowania dzieci z zaburzeniami mowy wykorzystano *Logopedyczny Test Przesiewowy dla Dzieci w Wieku Szkolnym* (Grabias, Kurkowski, Woźniak 2007). Za pomocą testu zbadano także możliwości językowe i komunikacyjne uczniów. W czasie przeprowadzanego badania nie ograniczono uczniom czasu na wykonanie poszczególnych zadań.

W teście uczeń mógł uzyskać maksymalnie 122 punkty. Jednakże autorzy zaznaczają, że dla każdej grupy wiekowej nieco inaczej przedstawiają się wyniki, które uznawane są za niskie, poniżej przeciętnej, w normie i powyżej przeciętnej. I tak dla grupy wiekowej w przedziale między 9.1–9.11 rokiem życia, norma mieści się między 76 a 97 punktami. Wynik niski wynosi 0–65 punktów, wynik poniżej przeciętnej to 66–75 punktów, a wynik powyżej przeciętnej mieści się w granicach 98–122 punktów.

² Termin *zaburzenia mowy* możemy odnaleźć w literaturze logopedycznej u S. Grabiasa (2012). Autor pisze, że zaburzenia mowy wynikają z takich sytuacji, w których „[...] człowiek nie jest w stanie opanować języka w ogóle lub opanowuje go tylko trochę bądź takich sytuacji, w których znając język, nie może budować żadnych wypowiedzi językowych lub zmuszony jest budować wypowiedzi zaburzające interakcję społeczną”.

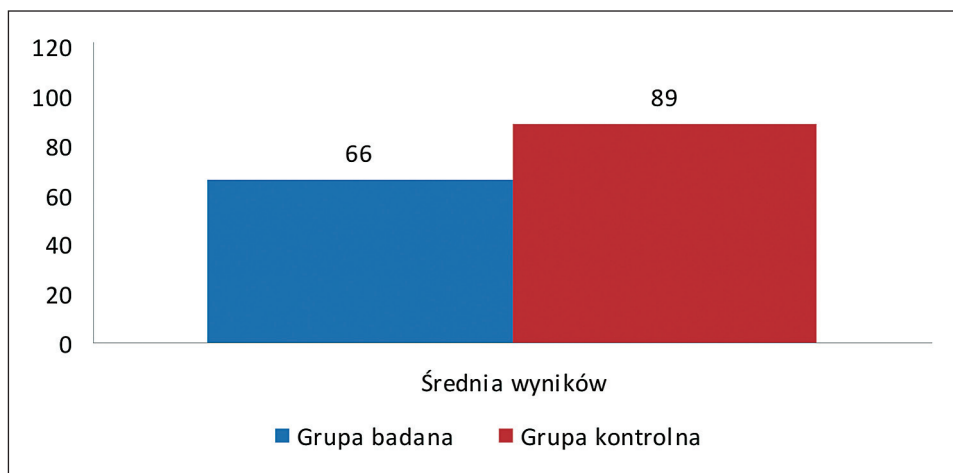
Żaden z uczniów z grupy badanej nie uzyskał wyniku powyżej przeciętnej. Najwyższy wynik, jaki zdobył jeden z uczniów z grupy badanej, wynosi 95 punktów i jest to wynik w normie. Z kolei najniższy wynik uzyskany przez jednego z uczniów z grupy badanej wynosi 44 punkty i jest to wynik niski. Średnia wyników uzyskanych przez wszystkich uczniów z grupy badanej względem wieku jest poniżej przeciętnej, ponieważ wynosi 66 punktów. Wynik niski uzyskało 18 uczniów, wynik poniżej przeciętnej otrzymało 5 uczniów, natomiast 7 uczniów osiągnęło wynik w normie. Dokonując oceny ogólnej wyników *Logopedycznym Testem Przesiewowym*, zauważa się, iż niemalże 2/3 uczniów z grupy badanej uzyskało wynik niski. Ponadto obserwuje się, iż średnia wyników uzyskana przez dziewczynki jest około 8% wyższa niż średnia wyników uzyskana przez chłopców.

Ogólna ocena wyników, jakie uzyskali uczniowie z grupy kontrolnej w *Logopedycznym Teście Przesiewowym* wygląda następująco. Najwyższy wynik uzyskał uczeń mający 107 punktów i jest to wynik powyżej przeciętnej. Najniższy wynik uzyskał uczeń z liczbą 73 punktów i jest to wynik poniżej przeciętnej. Średnia wyników uzyskanych przez wszystkich uczniów grupy kontrolnej mieści się w granicach normy, ponieważ wynosi 89 punktów. Wynik powyżej przeciętnej uzyskało 6 uczniów, wynik w normie uzyskało 21 uczniów, a wynik poniżej przeciętnej zdobyło 3 uczniów. Żaden uczeń z grupy kontrolnej nie uzyskał wyniku, który mieści się w kategorii wyników niskich. Wśród uczniów z grupy kontrolnej to również dziewczynki uzyskały wyższe wyniki.

Ogółem w całym teście uczniowie z poszczególnych grup (30 osób) mogli uzyskać 3660 punktów. Łącznie wszyscy uczniowie z grupy badanej uzyskali 2010 punktów na 3660 punktów, czyli 54,9%, natomiast uczniowie z grupy kontrolnej uzyskali 2675 punktów na 3660 punktów, czyli 73%. Średnia uzyskanych wyników przez grupę badaną w całym teście wynosi 66 punktów, natomiast przez grupę kontrolną 89 punktów. Na podstawie uzyskanych wyników stwierdza się, iż uczniowie z grupy kontrolnej uzyskali wyższe wyniki niż uczniowie z grupy badanej.

W zadaniu pierwszym poprzez próby nazywania i powtarzania ocenie została poddana wymowa dzieci. Wśród uczniów III klas z grupy badanej dominują zwłaszcza deformacje głosek – 26 uczniów. Natomiast 2 uczniów z grupy badanej zastępuje głoski (substytucje), a u 2 uczniów występuje zarówno substytucja głosek, jak i deformacja.

W obrębie deformacji najpowszechniej ujawniającą się wadą jest sygmatyzm właściwy. Nieprawidłowa artykulacja głosek dentalizowanych polegała głównie na międzyzębowej realizacji głosek szeregu ciszącego, syczącego i szumiącego. Oznacza to, że czubek języka wsuwał się między zęby w linii środkowej. Ponadto pojawiała się również seplenienie boczne i wówczas cały język układał się niesymetrycznie, a szczelina wytwarzana była z boku.

Wykres 1. Zestawienie średnich wyników grupy badanej i grupy kontrolnej uzyskanych w *Logopedycznym Teście Przesiewowym dla Dzieci w Wieku Szkolnym*

Źródło: opracowanie własne.

Wiele trudności sprawia dzieciom realizacja głoski *r* i dźwięk ten często pozbawiony jest wibracji czubka języka. Najczęstszą postacią rotacyzmu właściwego jest *r* języczkowe (za: Sołtys-Chmielowicz 2013), gdy drgania wykonuje języczek (uvuła) na końcu podniebienia miękkiego. Niektóre dzieci realizowały głoskę *r* międzyzębowo i wówczas czubek języka drgał tylko, gdy znajdował się między zębami.

Co więcej, wśród chłopców pojawiały się również wady, które dotyczyły jednocześnie nieprawidłowej realizacji głosek dentalizowanych oraz głoski *r*. Taki rodzaj współwystępowania wad wymowy nie pojawił się natomiast w grupie dziewcząt.

Innym rodzajem zaburzeń artykulacji, które pojawiły się w obrębie grupy badanej, była nieprawidłowa realizacja głoski zarówno *r* jak i *l*. Wówczas na ogół realizacja głoski *r* była wargowo-językowa to znaczy, że czubek języka wsuwał się między zęby i wykonywał drgania, jednocześnie zbliżając się do górnej bądź dolnej wargi. Dodatkowo deformacji międzyzębowej ulegała również głoska *l*.

Spośród 30 uczniów z wadami wymowy, tylko u 4 z nich występuje paralalia, czyli zastępowanie głosek. Paralalia, inaczej substytucja, zachodzi wtedy, gdy „[...] realizacja jakiegoś fonemu u danego osobnika mieści się w polu realizacji innego fonemu” (Kania 2001). Zarówno w grupie chłopców, jak i w grupie dziewcząt występuje parasygmatyzm, czyli substytucja głosek dentalizowanych, która polega na zastąpieniu głosek szumiących głoskami syczącymi. Ponadto niemalże równie często występował pararotacyzm, czyli zastępowanie głoski *r* głoską *l*.

Uczniowie z grupy badanej największe trudności wykazywali w podteście dotyczącym powtarzania. Problemy dotyczyły prawidłowej realizacji grup spółgłoskowych oraz wiernego odtworzenia wszystkich elementów zdania, ponieważ wielu uczniów ma problemy z pamięcią krótkotrwałą. W zadaniu badającym narrację dzieci wykazywały trudności z budowaniem wypowiedzi własnych. Uczniowie mieli trudności z samodzielным dokonaniem szczegółowego opisu i potrzebowali pytań pomocniczych. Co więcej, wypowiedzi uczniów zawierały liczne agramatyzmy³, a także były zwięzłe i ograniczone ze względu na niski zasób słownictwa. W badaniu percepcji dźwięków mowy uczniowie najczęściej nie dostrzegali różnicy między słowami, które słyszeli pierwszy raz. Trudności pojawiały się również z wymianianiem głosek w podanym słowie. Większość badanych ma trudności z analizą głoskową, o czym świadczy fakt, że tylko jeden z uczniów z grupy badanej prawidłowo wymienił głoski w podanym słowie. Co więcej, niektórym uczniom zdarzało się pomylić pojęcie analizy głoskowej z sylabizowaniem. W tym podteście najczęściej popełnianymi błędami były elizje poszczególnych głosek lub wstawianie dodatkowych. Powyższe obserwacje wskazują na ogólne obniżenie poziomu funkcjonowania mowy.

Uczniowie z grupy kontrolnej nie mieli trudności artykulacyjnych. W próbie powtarzania najniższy wynik wynosi 1 punkt, ponieważ jeden z uczniów miał kłopoty z powtórzeniem usłyszanych zdań, co związane było ze słabą koncentracją uwagi. W tej próbie tylko jeden z uczniów uzyskał maksymalną liczbę możliwych do zdobycia, czyli 26 punktów. Średnia wyników wynosi 15 punktów, a błędem o najwyższej frekwencji była zmiana kolejności wyrazów lub całkowite ich pominięcie, co świadczyć może o trudnościach związanych z pamięcią krótkotrwałą. Badani popełniali również błędy w postaci redukcji grup spółgłoskowych. W podteście trzecim, dotyczącym badania sprawności narracyjnej, uczeń mógł uzyskać 10 punktów, średnia wyników uzyskanych przez uczniów w tym zadaniu wynosi 7 punktów. W podteście czwartym, który również ocenia sprawność narracyjną, uczeń maksymalnie mógł uzyskać 45 punktów, natomiast średnia wszystkich wyników wynosi 29 punktów. W podtestach badających narrację wypowiedzi uczniów były rozbudowane, można było zaobserwować tendencję do tworzenia szczegółowych opisów i bogatego zasobu słownictwa uczniów, aczkolwiek zdarzało się, że niektóre wypowiedzi uczniów były agramatyczne. Odnośnie do badania percepcji dźwięków mowy – w zadaniu dotyczącym dostrzegania różnic pomiędzy słowami 8 uczniów uzyskało maksymalną liczbę punktów, natomiast w zadaniu dotyczącym analizy i syntezy głoskowej 6 uczniów nie popełniło żadnego błędu i tym samym otrzymało maksymalną liczbę punktów.

³ Zgodnie z definicją PWN agramatyzm to „niezdolność tworzenia prawidłowych form gramatycznych, trudności w budowaniu zdań”.

OCENA KOŃCOWA OSIĄGNIĘĆ SZKOLNYCH

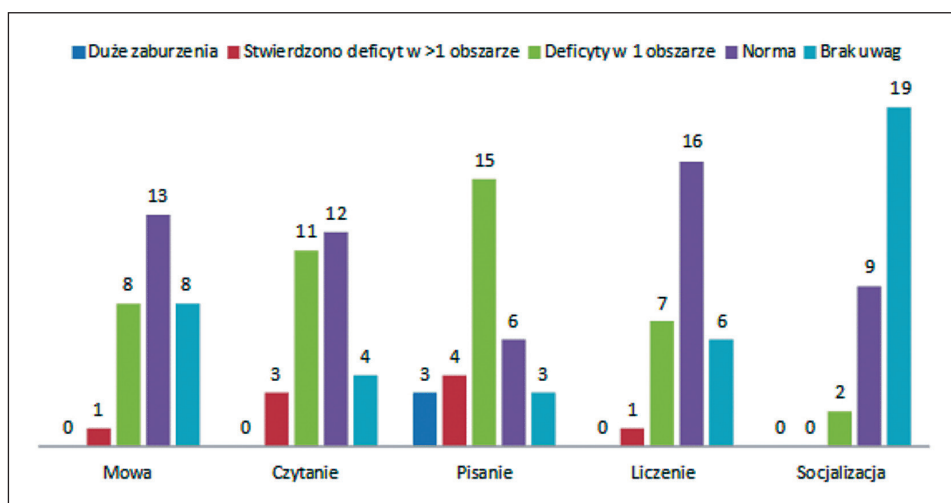
Wyniki klasyfikacji rocznej są jednym ze składników ewaluacji kształcenia uczniów. Na podstawie ocen końcowych osiągnięć szkolnych uczniów zweryfikowano, które umiejętności uczniowie opanowali już w stopniu bardzo dobrym, które są normą, w obrębie których stwierdzono pewne deficyty lub stwierdzono deficyty w więcej niż w jednym obszarze bądź w których zaburzenia są duże. Na podstawie tej pięciostopniowej skali ewaluacji zostały poddane: mowa, czytanie, pisanie, liczenie i socjalizacja.

Uczniowie z grupy badanej przeważnie wypowiadają się swobodnie na różne tematy i tworzą spójne wypowiedzi, w związku z tym nauczyciele do 8 uczniów nie mają żadnych uwag, a wypowiedzi 13 uczniów oceniane są jako norma. Jednak jak się okazuje, 8 uczniów wykazuje w tym zakresie pewne deficyty, ponieważ w ich wypowiedziach dominują zdania proste i uczniowie ci mają mały zasób słownictwa, a u jednego ucznia stwierdzono deficyty w więcej niż jednym obszarze. W zakresie czytania nauczyciele nie mają żadnych uwag do 4 uczniów, 12 uczniów czyta płynnie i opanowało tę umiejętność w granicach normy, natomiast 11 uczniów czyta jeszcze wolno wyrazami. Trudności występują również wówczas, gdy pojawiają się nowe, nieznanne dzieciom słowa. Problemy są również z czytaniem ze zrozumieniem. Niektórzy uczniowie potrzebują ukierunkowania ze strony nauczyciela. Odnośnie do pisania, największe trudności ujawniają się w trakcie pisania z pamięci lub ze słuchu i wówczas popełniane są liczne błędy – takie deficyty występują u 15 uczniów. Duże deficyty w zakresie pisania nauczyciele obserwują u 3 uczniów, którzy mają trudności z samodzielnym ułożeniem i zapisaniem kilku zdań. Zdarza się również, że uczniowie nie odtwarzają prawidłowego kształtu liter, co wynika z nieutrwalonego obrazu graficznego liter. W zakresie liczenia 6 uczniów nie wykazuje żadnych trudności, 16 uczniów mieści się w granicach normy i dobrze radzi sobie z dodawaniem i odejmowaniem w zakresie 100, natomiast 7 uczniów wykazuje pewne braki w znajomości tabliczki mnożenia i ta umiejętność przysparza nieco trudności. Jeden uczeń miewa jeszcze kłopoty z dodawaniem, odejmowaniem, mnożeniem i dzieleniem w poznanym zakresie liczbowym. Nauczyciele ocenili, że w zakresie socjalizacji 19 uczniów radzi sobie bardzo dobrze i chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami oraz zgodnie z nimi współdziała, 9 uczniów oceniają w granicach normy, natomiast 2 uczniów wykazuje w tym zakresie pewne deficyty.

Znaczna część uczniów z grupy kontrolnej we wszystkich kategoriach otrzymała ocenę bardzo dobrą, ponieważ nauczyciele nie mieli żadnych uwag do ich umiejętności. Tylko nieliczna część uczniów wykazuje pewne deficyty w poszczególnych kategoriach. Dzieci wypowiadają się przeważnie zdaniami złożonymi, a ich wypowiedzi są spójne i zawierają związek przyczynowo-skutkowy. Ucznio-

wie mają również bogaty zasób słownictwa i potrafią się wypowiadać swobodnie na wiele tematów. Dzieci czytają płynnie i wyraźnie, nie wykazują trudności ze zrozumieniem tekstów. Uczniowie przeważnie samodzielnie układają i piszą wielozdaniowe i spójne wypowiedzi pisemne, które są przemyślane. W próbach pisania pojawiają się nieliczne błędy. Uczniowie sprawnie i bezbłędnie dodają, odejmują, mnożą i dzielą w poznanym zakresie liczbowym. Nie mają trudności z rozwiązywaniem zadań tekstowych. Uczniowie z chęcią nawiązują kontakty z rówieśnikami, są wobec siebie koleżeńscy, chętnie i z zaangażowaniem współpracują w grupach.

Wyniki ocen końcowych osiągnięć szkolnych grupy badanej i grupy kontrolnej przedstawiono na podstawie pięciostopniowej skali ocen, gdzie ocena: niedostateczna oznacza duże zaburzenia, dopuszczająca – stwierdzono deficyty w > 1 obszarze, dostateczna – deficyty w 1 obszarze, dobra – norma, bardzo dobra – brak uwag.

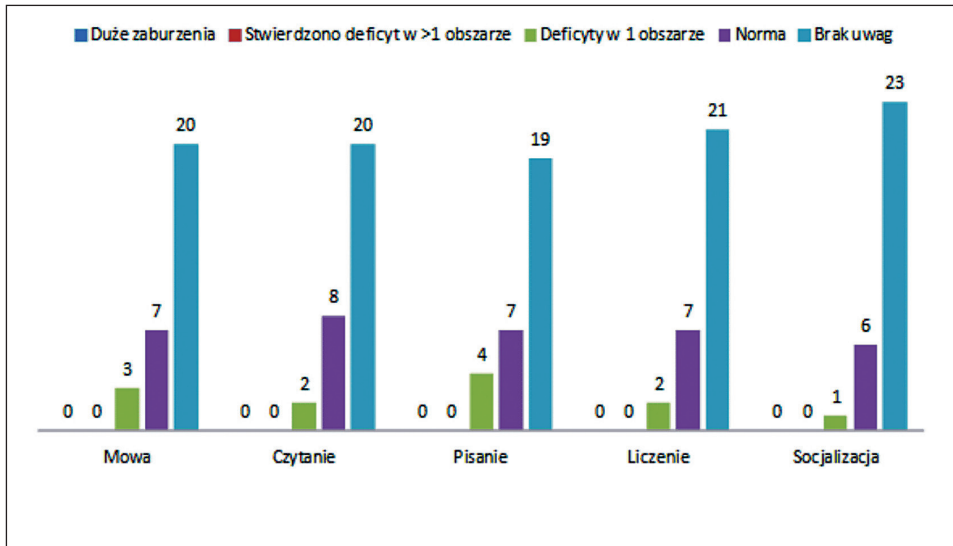

Wykres 2. Ocena końcowa osiągnięć szkolnych – grupa badana

Źródło: badania własne.

ANALIZA ANKIET OCENIAJĄCYCH SPRAWNOŚCI DZIECI

W celu wzbogacenia informacji na temat badanych uczniów wykorzystano wypełnione przez nauczycieli ankiety dotyczące sprawności dzieci. Ankiety zawierały ogólne pytania, w których nauczyciele oceniali uczniów na podstawie pięciostopniowej skali, zarówno w obrębie nauki, jak i funkcjonowania społecznego.

Wykres 3. Ocena końcowa osiągnięć szkolnych - grupa kontrolna (źródło: badania własne).

Ankieta uwzględniała następujące pytania:

1. Zainteresowanie tematyką zajęć.
2. Ogólna ocena zachowania ucznia.
3. Czyta ze zrozumieniem.
4. Ogólna ocena posługiwania się piśmem.
5. Zdolności matematyczne.
6. Sprawność fizyczna.
7. Zaangażowanie dziecka w pracę na rzecz klasy.
8. Dodatkowe uwagi (jest to miejsce na dodatkowy komentarz, jeżeli ocena w którymkolwiek z punktów jest bardzo pozytywna lub negatywna).

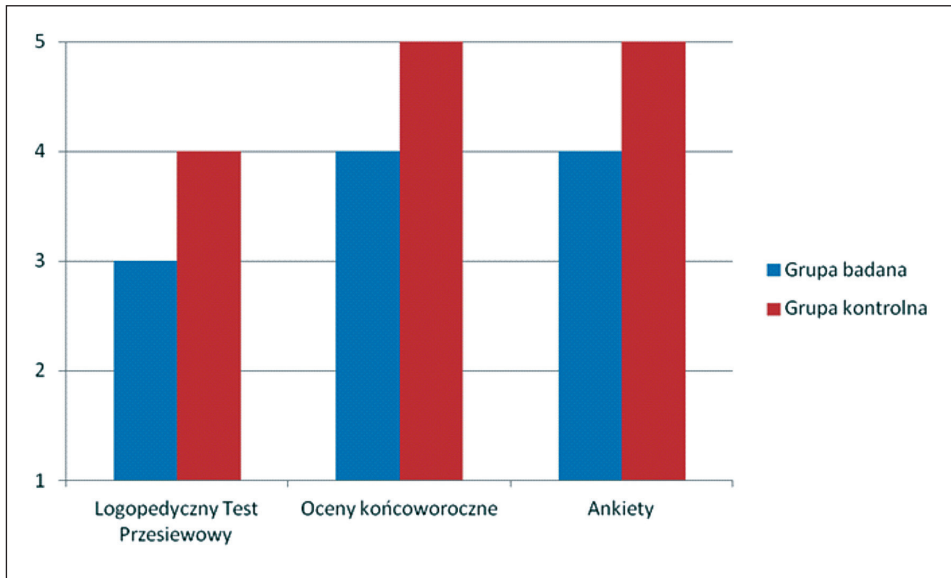
Uczniom z grupy badanej przyznano najwięcej ocen bardzo dobrych w kategorii sprawności fizycznej, zachowania oraz zaangażowania w pracę na rzecz klasy. Uczniowie wywiązują się z powierzonych im zadań, jednakże miewają kłopoty z przestrzeganiem przyjętych norm i zasad. Najwięcej wyników dostatecznych uczniowie uzyskali za zainteresowanie tematyką zajęć. Uczniowie w sposób dostateczny lub bardzo dobry są zainteresowani tematyką zajęć. Nauczyciele przeważnie oceniają ogólne zachowanie uczniów bardzo dobrze, dobrze lub niedostatecznie. Odnośnie do czytania ze zrozumieniem nauczyciele zaznaczają, że dzieci radzą sobie z tą umiejętnością bardzo dobrze i dobrze. Jednakże jest też spora grupa uczniów, którzy uzyskali w tej kategorii ocenę dostateczną, a jeden z uczniów otrzymał w tej kategorii ocenę niedostateczną. Nauczyciele wskazują, że uczniowie

wie na ogół posługują się pismem bardzo dobrze lub dobrze, natomiast trzech uczniów opanowało tę umiejętność w sposób dopuszczający. W kategorii zdolności matematycznych przeważają oceny dobre, natomiast wielu uczniów otrzymało tu ocenę bardzo dobrą lub dostateczną. Odnośnie do zaangażowania dziecka w pracę na rzecz klasy nauczyciele ocenili, że niemalże 1/3 uczniów angażuje się bardzo dobrze. Po wypełnieniu ankiet nauczyciele opowiedzieli również krótko o swoich obserwacjach dotyczących uczniów. Jedna z opinii odnosiła się do uczennicy mającej rotacyzm. Wychowawczyni zaobserwowała, że dziewczynka pisze niestarannie i gubi literki bądź w ogóle nie zapisuje dłuższych wyrazów. Dodatkowo popełnia liczne błędy ortograficzne. Mocną stroną uczennicy jest bardzo duży zasób słownictwa i fakt, że dziewczynka dobrze wnioskuje. Jednakże w opinii wychowawczyni aktywność uczennicy na lekcjach staje się coraz mniejsza i dziewczynka coraz rzadziej wypowiada się z własnej inicjatywy. Spowodowane jest to faktem, iż pozostali uczniowie naśmiewają się z wady wymowy uczennicy. Wychowawcy niemalże połowy uczniów z grupy badanej w uwagach dodatkowych zaznaczyli, że dzieci pomimo zachęty nauczyciela niechętnie podejmują działania podczas zajęć lekcyjnych. Ponadto nauczyciele wskazują na fakt występowania trudności z analizą i syntezą głoskową oraz popełnianie licznych błędów w pracach pisemnych, zarówno podczas przepisywania tekstu z tablicy, jak i pisania z pamięci lub ze słuchu.

Nauczyciele w grupie kontrolnej w każdej kategorii ocenili wielu uczniów bardzo dobrze i takie wyniki przeważają. Najwięcej ocen bardzo dobrych otrzymali uczniowie za sprawność fizyczną. Z analizy ankiet wypełnionych przez nauczycieli wynika, iż w ich opinii w zasadzie większość uczniów z grupy kontrolnej radzi sobie w wymienionych kwestiach bardzo dobrze. Z wywiadu z nauczycielami dowiedziałam się, iż jedna z dziewczynek jest bardzo nieśmiała i dopiero w tym roku zaczęła odpowiadać w obecności klasy. Jeden z chłopców, który pochodzi z rodziny niewydolnej wychowawczo, ma trudności w stosowaniu zasad ortograficznych. Analizując prace tego ucznia lub wyniki w nauce, zauważa się, że jego oceny często mieszczą się w granicach niedostatecznej lub dopuszczającej. Uczeń wypowiada się prostymi zdaniami i ma mały zasób słownictwa oraz często popełnia błędy językowe.

PORÓWNANIE WYNIKÓW

Wyniki uzyskane za pomocą *Logopedycznego Testu Przesiewowego* ocen końcoworocznych oraz ankiet zostały ujednolicone do pięciostopniowej skali ocen. Wyniki prezentują się następująco: we wszystkich trzech podtestach grupa kontrolna zdobyła więcej punktów aniżeli grupa badana. Porównanie wyników przedstawione jest na wykresie 4.

Wykres 4. Porównanie wyników grupy badanej i grupy kontrolnej we wszystkich podtestach
 Źródło: badania własne.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Przeprowadzone badania oraz wnikliwa analiza ocen końcoworocznych uczniów i wypełnionych przez nauczycieli ankiet mogą wskazywać na istnienie zależności pomiędzy zaburzeniami mowy a niższymi osiągnięciami szkolnymi dzieci. Co więcej, otrzymane wyniki ukazują konieczność pogłębienia badań w tym zakresie. Zestawione wyniki osiągnięte przez grupę badaną i grupę kontrolną wyraźnie wskazują, że grupa kontrolna wypada lepiej aniżeli grupa badana we wszystkich trzech kategoriach oceny. Przeprowadzenie badań wśród uczniów III klas szkoły podstawowej dowiodło dużej wartości diagnostycznej *Logopedycznego Testu Przesiewowego dla Dzieci w Wieku Szkolnym* autorstwa S. Grabiasa, Z.M. Kurkowskiego i T. Woźniaka (2007). Jak się okazuje, test ten umożliwia dokonanie wstępnej diagnozy trudności szkolnych⁴. Na jego podstawie można również stwierdzić, w obrębie której sfery (pisanie lub czytanie) dziecko może w przyszłości wykazywać pewne trudności. Z przeprowadzonych badań wynika, że znaczna część uczniów III klas zmagają się z zaburzeniami wymowy, które

⁴ *Logopedyczny Test Przesiewowy dla Dzieci w Wieku Szkolnym* autorstwa S. Grabiasa, Z.M. Kurkowskiego i T. Woźniaka (2007) uwzględnia: ocenę sprawności narracyjnej – sprawności semantycznej, struktury opowiadania, językowej realizacji wypowiedzi; badanie wymowy; badanie motoryki narządów mowy; badanie percepcji dźwięków mowy.

w dużej mierze polegają na deformacji. W *Logopedycznym Teście Przesiewowym dla Dzieci w Wiekach Szkolnych* uczniowie z grupy badanej w każdym zadaniu otrzymali niższy wynik aniżeli uczniowie z grupy kontrolnej. Uczniowie ci uzyskali najniższe wyniki w próbach dotyczących badania wymowy oraz w próbie sprawności narządów artykulacyjnych. Na podstawie testu wnioskuje się, iż uczniowie z grupy badanej wykazywali większe trudności w próbie, która oceniała słuchowe różnicowanie dwóch słów – czy są takie same, czy różne. Kłopoty pojawiły się również w zadaniu dotyczącym analizy głoskowej. W próbach badających sprawności narracyjne dzieci z grupy badanej potrzebowały większej motywacji oraz wykazywały się uboższą strukturą opowiadania. Natomiast wypowiedzi dzieci z grupy kontrolnej miały bogaty zasób słownictwa i często uwzględniony był w nich pejzaż świadomości lub komentarz odautorski. Z analizy ocen końcoworocznych również wynika, iż uczniowie z grupy badanej radzą sobie gorzej i wykazują deficyty we wszystkich pięciu sferach, tj. mowie, pisaniu, czytaniu, liczeniu i socjalizacji, aniżeli uczniowie z grupy kontrolnej.

Opierając się na wynikach przeprowadzonych badań, twierdzi się, iż silny zdaje się argument mówiący o konieczności skorygowania nieprawidłowej artykulacji przed pójściem dziecka do szkoły. Ponadto okazuje się, iż zaburzenia mowy niejednokrotnie znajdują również swoje odzwierciedlenie w sferze emocjonalno-motywacyjnej uczniów i przekładają się także na mniejszą aktywność werbalną dziecka. Konieczna więc wydaje się być profilaktyka logopedyczna oraz rozpoczęcie terapii jak najwcześniej, aby w efektach kształcenia zaburzenia mowy nie wpływały negatywnie na osiągnięcia szkolne.

BIBLIOGRAFIA

- Grabias S., 2012, *Teoria zaburzeń mowy. Perspektywy badań, typologie zaburzeń, procedury postępowania logopedycznego*, [w:] *Logopedia. Teoria zaburzeń mowy*, red. S. Grabias, M. Kurkowski, Lublin.
- Grabias S., 2000, *Mowa i jej zaburzenia*, „Logopedia”, nr 28.
- Grabias S., Kurkowski Z.M., Woźniak T., 2007, *Logopedyczny Test Przesiewowy dla Dzieci w Wiekach Szkolnych*, Lublin.
- Kaczmarek B., 1998, *Mózg, język, zachowanie*, Lublin.
- Kaczmarek L., 1966, *Nasze dziecko uczy się mowy*, Lublin.
- Kania J.T., 2001, *Szkice logopedyczne*, Lublin.
- Kielar-Turska M., 1989, *Mowa dziecka. Słowo i tekst*, Kraków.
- Krasowicz-Kupis G., 2004, *Rozwój sprawności językowej dziecka: teoria i praktyka*, Lublin.
- Mystkowska H., 1970, *Właściwości mowy dziecka sześćo-siedmioletniego*, Warszawa.
- Piaget J., 2005, *Mowa i myślenie dziecka*, Warszawa.
- Pluta-Wojciechowska D., 2017, *Dyslalia obwodowa: diagnoza i terapia logopedyczna wybranych form zaburzeń*, Bytom.

- Pruszewicz A., 1992, *Foniatria kliniczna*, Warszawa
- Sawa B., 1990, *Dzieci z zaburzeniami mowy*, Warszawa.
- Słodownik-Rycaj E., 1998, *Rozwijanie mowy komunikatywnej dziecka*, Warszawa.
- Sołtys-Chmielowicz A., 2013, *Zaburzenia artykulacji. Teoria i praktyka*, Kraków.
- Wygotski L., 1989, *Myślenie i mowa*, Warszawa.